

**FROM THE NATIONALISM TO THE GLOBALISATION –
ECONOMY, POLITICS, REGIONALISM – IN THE SOUTHERN SLAV
AREA AND IN THE EU**

**A NACIONALIZMUSTÓL A GLOBALIZÁCIÓIG, - GAZDASÁG,
POLITIKA, REGIONALIZMUS - A DÉLSZLÁV TÉRSÉGBEN ÉS AZ
EU-BAN**

Péter Bertalan, habil, PhD, associate professor
Kaposvári Egyetem, Pedagógiai Kar
Address: 7400, Kaposvár, Guba Sándor u. 40.
Phone: +36-82/505-800
E-mail: bertalan.peter@mail.ke.hu

Tamás Molnár, habil, PhD, associate professor
Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
Address: 8200, Veszprém, Egyetem u. 10.
Phone: +36-88/624-644
E-mail: molnar.tamas@uni.gtk-pannon.hu

Katalin M. Barna, PhD, associate professor
Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
Address: 8200, Veszprém, Egyetem u. 10.
Phone: +36-88/624-896
E-mail: barna.katalin@uni.gtk-pannon.hu

A NACIONALIZMUSTÓL A GLOBALIZÁCIÓIG, - GAZDASÁG, POLITIKA, REGIONALIZMUS - A DÉLSZLÁV TÉRSÉGBEN ÉS AZ EU-BAN

FROM THE NATIONALISM TO THE GLOBALISATION – ECONOMY, POLITICS, REGIONALISM – IN THE SOUTHERN SLAV AREA AND IN THE EU

Key words: monarchy, globalization, European Union, region.

Abstract

Hungary is looking for his own place equally in the EU, in the world being globalized and in his narrower region, Central and Eastern Europe. Finding the right way is difficult because of the complexity of international relations. To understand the current Hungarian situation the past events and the transnational relations of globalization should be analysed. Development of Hungary relationship with neighbouring countries is particular interest namely, to understand these processes are also essential in terms of European integration events. European history shows that the globalization began in the second half of the 19th century with the following characteristics:

- In addition to Monarchy medium states were formed developing strong force subsequently for example Germany and Italy.
- The birth and growth of Austro-Hungarian Monarchy was accompanied by changes in the Balkans. Serbia and Montenegro became independent in 1878 then Serbia was proclaimed in 1882 while Montenegro in 1910.
- The first Balkan war lasted from October 1912 to May 1913; the second Balkan war was between June and August 1913.

The occurrence of these events shows the strict logic of history. Situation of Europe has been determined by the coexistence of the large and small nationalism and their effects. In addition to more nations the smaller nations are characterized by strong emotional intensity, false historic perspective, search of traditions and receiving tutelage of the great powers.

The First World War; which was the first act of globalized political history; began because of interests of the great powers. The peaces around Paris were the second act with an episode of the Treaty of Trianon. The termination of the Monarchy is the one of consequences which had a huge impact on economic, social and political sense of the successor states.

After the Second World War, Western European countries set the goals of preserving peace and preventing of the expansion of communism this helped by the Peace Treaty of Brussels (1948) and Paris (1951), too. The European Coal and Steel Community created in 1951 have coordinated the production of heavy industry of those six states providing oversight of any further war efforts.

The Community known as European Union from 1993 has become the most important organization of the European integration consolidating contracts between members of Community formed political institutions. After the fall of the Berlin Wall (1989) one of the targets of the EU was the integration of former socialist countries. Now there are 27 member countries, Hungary joined the community in 2004. The pre-accession phase of join for each country shows the consciousness of the expansion. The financial framework for these is provided by the pre-accession funds.

The continuous expansion of the EU is historical necessity because a larger market means more power in the competitiveness of the world's major economic centres. However, it has got important role in cushion or elimination the historical legacy with fragmented and turbulent.

Kulcsszavak: monarchia, globalizáció, Európai Unió, régió

Kivonat

Hazánk nemcsak az Európai Unióban, hanem a globalizálódó világban és szűkebb régiójában Közép-Kelet-Európában is keresi a maga helyét. A bonyolult nemzetközi viszonyok között megtalálni a helyes irányt nehéz. Ahhoz, hogy megértsük a magyar külpolitika akcióradiusának ilyen hirtelen változásait, a történelmi analógia – a múlt és a jelen lehetőségeinek, összefüggéseinek összehasonlításához – eszközehez, valamint a globalizációval járó transznacionális kapcsolatok elemzéséhez kell folyamodnunk. A szerzők a magyar és a délszláv kapcsolatok bonyolult rendszerének elemzésével, valamint az Európai Unió, mint a globalizálódó világ jó példájának bemutatásával igyekeznek ezt a témakört körbejárni.

BEVEZETÉS

Magyarország és Horvátország hosszú történelmi kapcsolata közismert. Ez a kapcsolat tele volt meglepő fordulatokkal, hol traumatikusan ellenséges viszonyral, hol a történelmi kataklizmák által diktált szoros egymásra utaltsággal. A két véglet közötti ingadozás a közelmúltra is jellemző.

A két ország az 1848-49-es szabadságharc tragédiája után a történelem vasmarkának szorító hatására egy újjáéledő nagyhatalom, az Osztrák-Magyar-Monarchia keretei között kereste az egymásra találás, a kölcsönös érdekek közös nevezőjének lehetőségét, útját.

A magyar sors formálásának egyik nagyon szép példája a horvát-magyar kiegyezés 1868-ban. A horvát-magyar kiegyezésről a szakirodalom aránylag keveset mond: „1868. jún. 25-én az országgyűlés elfogadta az 1868: XXX. tc.-et a magyar–horvát kiegyezésről. Magyar- és Horvátország egy államközösséget képeznek, Horvátország élén a király által kinevezett bán áll. A törvény biztosította a horvát nyelv használatát a belső közigazgatásban. Horvátország és Szlovénia a bel-, igazság-, vallás- és közoktatásügy terén önkormányzati jogot kapott. Magyarországgal közös ügy volt az udvartartás költsége, az újoncmegajánlás, a véderő, az ezzel kapcsolatos pénzügyek stb. A magyar országgyűlésbe a horvát országgyűlés kezdetben 29, majd a katonai határőrvidék feloszlatása után 40 képviselőt küldött (Magyar történelmi kronológia, 1981).

Az osztrák-magyar kiegyezés mintájára született horvát-magyar kiegyezés a Monarchia felbomlásáig zavarmentesen biztosította a horvát-magyar kapcsolatokat, csupán 1868. jún. 26-án a Zágrábban tartott nagy tüntetés jelezte, hogy a horvát nemzettudat erős, mert a horvát nemzeti párt a kiegyezést nem tartotta kielégítőnek (Magyar történelmi kronológia, 1981).

A Monarchia formálódása lassú folyamat volt. Ebben egyik lényeges lépés, hogy 1878. jún. 13-án összeült a berlini kongresszus Francia-, Német-, Olasz-, Orosz-, Törökország, Anglia és a Monarchia részvételével. Ez a Monarchiát felhatalmazta Bosznia–Hercegovina okkupálására. A megszállás fegyveres harcok, vérengzések között ment végbe. E területeket a

közös pénzügyminiszter és katonai igazgatás alá helyezték, tehát sem Magyarországhoz, sem Ausztriához nem csatolták.

A XIX. század második felében, Európában mai szakszóval kifejezve eljutunk a globalizáció előszobájába. Ez a folyamat összetett, bonyolult, nehezen áttekinthető. Ennek ellenére a fő tendenciák kitapinthatók:

1./ Az új államok születésének folyamata kétarcú. Egyrészt a Monarchia mellett közepes, később nagyhatalomnak is számító államalakulatok – Németország, Olaszország – születnek.

2./ Az Osztrák–Magyar Monarchia megszületését és befolyásának növekedését a Balkánon változások kísérték. Szerbia és Crna Gora ugyancsak 1878-ban nyerte el teljes függetlenségét és kezdte meg a kisállami létet. 1882-ben Szerbiában, 1910-ben Crna Gorában kiáltották a királyságot.

3./ 1912. október – 1913. május az első Balkán-háború, 1913. június – augusztus a második Balkán-háború időpontja.

Az események egymásmellettsége és egymásutánisága a történelem szigorú logikáját mutatja. Európa politikai helyzetét, állapotát a nagy- és a kism nacionalizmusok együttélése, egymásra gyakorolt hatása határozza meg. A pánszlávizmus, a pán germanizmus birodalomalkotó, transznacionális eszmeisége hatással van a XIX. század elején francia hatásra-öntudatra ébredő kis népekre is. .

MAGYARORSZÁG ÉS TRIANON

A kisépi nacionalizmusok fő jellemzője az erős érzelmi intenzitás, a hamis történelmi távlatok, hagyományok keresése, az erős államok, nagyhatalmak gyámkodásának elfogadása. A horvát illírismus, a román dákoromán elmélet, a francia, a szerb, a szlovák nacionalizmus az orosz nagyhatalom támogatását élvezi. Egyedül álló a magyar nacionalizmus nyelvi rokonság hiányában. Itt is felfedezhető a hamis történelmi távlat keresése a hun, török származás feltételezésében. A történelmi misztifikáció mellett sajátos jellemzője a kultúrfőlény, az államalkotó képesség gondolata. A magyar nacionalizmus számára politikai támogatást jelent a Habsburg dinasztia, mely Európa egyik legrégebbi uralkodóháza. A Habsburgok történelmi ellenségeinket is beszámítva törvényesen ülnek a magyar királyi trónon, rokonságban állnak az Árpád-házzal. Így a Monarchia keretein belül biztosított hatalmi viszonyok a nacionalizmus eszmei támaszai. A transznacionális jellegű, helyi értékű balkáni háborúk nem hozták el a vágyott önállósodást. A nagyhatalmi érdekek miatt kitört az első globális háború, az I. világháború. A háborút tekinthetjük a globálissá váló

politikatörténet első felvonásának. A második felvonást a Párizs-környéki békék jelentik, amelynek egyik epizódja a trianoni békeszerződés kapcsolódik Közép-Kelet-Európa történetéhez a Monarchia megszűnése révén (1. táblázat).

A számok szemléletesen mutatják a végeredményt. A Monarchia a maga 676 ezer km² területével és 51 milliós lakosságával számos gyenge pontja ellenére európai nagyhatalomnak számított.

1. táblázat. A történeti Magyarország veszteségei

Terület	Terület km ² -ben	Népesség (fő)	Népsűrűség km ² -enként
Csehszlovákiához	63004	3 567 575	56,6
Romániához	102181	5 236 305	51,2
SHS államokhoz	21031	1 519 013	72,2
Ausztriához	4026	292 588	72,7
Fiume	21	49 806	2371,7
Összes elvesztett terület	190 263	10 665 287	56,1
Trianoni Magyarország	92 607	7 599 246	82,1
Történeti Magyarország	282 870	18 264 533	64,6

Forrás: Kövér; Buza, 2003.

A területi változások máighatóan átalakították az ország gazdasági helyzetét, szociális állapotát. Az új ország iparosodottabb lett. Amíg a lakosság 41,6%-a, addig az ipari népesség 51,2%-a, a gyári munkásságnak egyenesen 57%-a maradt a trianoni Magyarországon. A történeti Magyarország 4241 gyárából 2075 (48,9%), a gyáripari lóerőből több mint 50%, a gyáripar összes termelési értékéből 55,1% maradt a csökkent területen.

Feloldhatatlan ellentmondás keletkezett egyes iparágak a területcsökkenés mértékéhez képest aránytalanul nagy kapacitásának megmaradása és az elvesztett nyersanyag, illetve fogyasztó piac között. A háború előtti utolsó békeév adatai szerint az ipari termelés értékének 55,9%-a maradt az új területen. Ez lényegesen meghaladta a lakosság, különösen pedig a terület csökkenésének mértékét. Az átlag mögött lényeges eltérések húzódnak meg. A sokszorosító ipar termelési értékének 89,2%-a, a gépgyártásnak 82,2%-a, ugyanakkor a faiparnak csak 22,3%-a maradt a trianoni területen. A gépgyártás egyik legfejlettebb ágának, a közlekedési eszközök gyártásának a kapacitása a történeti Magyarország, illetve részben a Monarchia igényeihez volt méretezve. A háború előtti 19273 km-es vasúthálózatból 8364 km (42,4%) maradt meg. Ennél is nagyobb méretű a vasúti gördülőanyag mennyiségének csökkenése. A

mozdonyok száma 4949-ről 2284-re (26,2%), a vasúti teherkocsiké 105837-ről 18010-re (17%) csökkent.

A feldolgozóipar nyersanyagbázisa jórészt az elcsatolt peremvidékeken található. Emiatt minden áron exportálni kellett, hogy az ország hozzájusson a szükséges nyersanyagokhoz.

A területi változások miatt teljesen elveszett évi 2,5 millió mázsa kősó, évi 65 ezer mázsa kőolaj. Megszűnt az arany (évi 3500 kg), az ezüst (évi 12 ezer kg), valamint a réz (10500 t) bányászata. Lényegesen, évi 3,9 millió mázsáról 1,2 millióra csökkent a vasérctermelés. Aránylag nagyobb mértékben maradt az új határok közt a szén, a feketeszénnek pl. 72%-a, a barnaszénnek 72,1%-a (*Kövér; Buza, 2003*). Ellentmondásosan érintette a területi változás a mezőgazdaságot (2. táblázat).

2. táblázat. A mezőgazdaság művelési ágak szerinti megoszlása Trianon előtt (I) és Trianon után (II), %

	Szántó	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Nádas	Művelés alól kivont
I	45,5	1,4	9,3	1,1	11,7	25,8	0,1	5,1
II	60,4	1,0	7,2	2,3	11,1	11,5	0,3	6,2

Forrás: Kövér; Buza, 2003.

Az erdőterületek csökkenése katasztrofális mértékű volt. A tölgyerdők 32,5%-a, a bükk és más lombos erdők 13,5%-a, a fenyőerdők 2,8%-a maradt az új határon belül. Az erdők aránya a háború előtti 28,5%-ról Trianon után 11,5%-ra zuhant. Magyarország 1920 előtt fa exportőr volt, a háború után viszont hosszú ideig az import legjelentősebb tétele a nyers és bádolt fa volt (*Kövér; Buza, 2003*).

A tények egyértelműen igazolják, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával, legnagyobb kihatással járó gazdasági következménye, hogy Magyarország egyik pillanatról a másikra kikerült a világpiacra, külkereskedelemre utalt ország lett. Mai közgazdasági fogalmak szerint teljesen kiszolgáltatottja lett a globális hatásoknak. A magas külkereskedelmi ráta miatt erősen függött a világpiaci konjunktúra alakulásától. Az export zömét néhány mezőgazdasági termék tette ki, amelynek 70 %-át a 20-as évek végéig négy ország piacán helyezték el. A háború előtt az ország nemzeti jövedelmének alig valamivel több, mint 13%-a realizálódott a külkereskedelemben.

Az 50 milliós birodalom, a Monarchia a magyar kivitelben döntő szerepet játszó élelmiszereknek védővámokkal biztosított, stabil felvevőpiacot jelentett. Érdekes a „külkereskedelmi” forgalom rátáit megemlíteni. A sertéskivitel 100%-a, a bor 55%-a, a liszt

90%-a, a baromfi 75%-a a Monarchia belső piacaira került. Ugyanakkor Ausztriából származott a hazánkba importált férfi-női ruha, a fehérnemű 100%-a, a gyapjúszövet és kötött áru 96%-a, a cipőtermék 85%-a.

A békeszerződést a közvélemény elsősorban az elveszett területek arányában látta és látja tragikusnak. A békeszerződés árnyalt, távlatos értékelését nyújtja **Fejtő Ferenc** *A Monarchiától a globalizációig* című könyvalakban is megjelent előadássorozata. Fejtő Le Bou francia politológus értékelésével ért egyet, amely szerint be fog következni egy fordulat a nemzetközi politikában, „amikor darabokra törik az Osztrák–Magyar Monarchiát. Ausztriát is lehetetlen helyzetbe hozzák, mert ezzel megerősítik az osztrákságban a Németországhoz csatlakozás híveit. Magyarországot illetően pedig, ha teljesítik mindazokat az ígéreteket, amelyeket a cseheknek, a szlovákoknak, a szerbeknek tettek győzelem esetére, akkor Európa közepén egy olyan országot teremtenek, amelynek politikájában a revizionizmusra való törekvés lesz az egyetlen követhető törekvés. Ez is kiváló példája annak, hogy a történelemben nagy szerepet játszanak a tévedések: ma már elismerik Franciaországban a történészek, hogy nem látták előre a versailles-i és trianoni békék következményeit, amelyek pedig előre láthatóak voltak” (Fejtő, 2002).

TRANSZNACIONALIZMUS KÖZÉP-KELET-EURÓPÁBAN

A Monarchia felbomlásának veszélyét a politikusok már a XIX. század végén értékelték. A kisépítési nacionalizmusok centrifugális ereje egyre intenzívebben növekedett. A népek egymásra találásának transznacionális útja a konföderáció volt. Erre Kossuth Lajos Duna-konföderációs terve a legelső bizonyíték. Amikor a Monarchia felbomlásának veszélye látó távolságba került, újabb konföderációs tervként merült fel a trializmus néven ismert, a trónörökös Ferenc Ferdinánd által ápolt és támogatott elképzelés. Ettől a birodalom nemzetiségei idegenkedtek, mert nemzeti törekvéseik megtorpedózását látták benne. Ez volt Ferenc Ferdinánd meggyilkolásának és az I. világháború kirobbanásának egyik oka.

Érdekesesek azok a globális léptékű elképzelések, amelyek a pánszlovénizmusok hatására megszülettek és a háború utáni rendezésre vonatkoztak. Amikor Németország a breszti békében óriási területeket rabolt Oroszországtól 1918-ban, teljesülni látszott Németországtól a Dnyeperig terjedő óriásbirodalom pánszláv víziója.

A pánszlávizmus eszmeiségének birodalomépítő törekvéseinek megnyilatkozása a Masaryk- és Benes-féle gondolat, amelyet 1917. május 30-án deklarációjában fejt ki a két államférfi. E szerint a Monarchia összes tartományában élő szlávok egyesítése a cél. A német

Drang nach Osten, a Hamburgot és Berlint Béccsel és Budapesttel összekötő politikai elképzelésnek, amely túlnyúlik a Balkánon és Kis-Ázsián, majd tovább mutat Bagdad, a Perzsa-öböl és az Indiai-óceán felé a Masaryk-féle pánszláv államok állták volna útját (Romsics, 2001).

A trianoni békeszerződésben meg nem valósult, de a számunkra mai politológiai szemlélettel megnevezhető, jellemezhető transznacionális globális kor volt ez. A békeszerződésben szerepet játszó nagyhatalmak az ilyen elképzelések blokkjaiból építették fel a ma ismert, kisépítési sorsokat döntően meghatározó, napjainkban erősen omladozó épületet, a többfelé szakadni látszó politikai térképet.

Jugoszlávia és a transznacionalizmus

A pánszlávizmus, a transznacionalizmus sajátos hajtásának tekinthetjük a nagy Jugoszlávia néven ismert állam megszületését. Jugoszlávia történelme sajátosan alakult. Ennek bizonyítékai az új államalakulat nevének változásai: 1918. december 1-jén kikiáltják a Szerb – Horvát – Szlovén Királyi Államot (1921-től királyság), 1929. október 3-ától az ország új Jugoszláv Királyság, 1945. november 29-én kiáltják ki a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot (Juhász, 1999). A nagyhatalmak egyetértésének hatására megszületett egy kísérletnek is tekinthető soknemzetiségű állam Európa térképén.

A soknemzetiségű területből kellett egy működőképes államot szervezni. Ehhez a nacionalizmusnak egy új fajtájára volt szükség, amit ma jugoszlávizmusnak, a délszlávok összetartozását kifejező nemzettudatnak nevezhetünk. Ez a hibrid nacionalizmus a nagyszerb nacionalizmus és a horvát, valamint a szlovén és más kisebb délszláv népek nacionalizmusának ötvöze volt.

A II. világháború próbára tette az új államot, amelynek egységét az usztasa néven ismert horvát és a csetnik néven ismert szerb nacionalista csoportok működése fenyegette. A kis nacionalizmusok gyorsan kereszteződtek a fasizmussal, így válhattak a pánszlávizmus eszközeivé. Ezt meg kellett akadályozni.

A spanyolországi polgárháború jó kísérleti terepnek bizonyult a szovjet-orosz kommunista állam számára, nemcsak katonai szempontból, hanem politikai vonatkozásban is. A proletárinternacionalizmus globális szellemisége a Nyugatot elidegenítette. A fasizmus agresszivitása újabb ideológiát követelt, amelyet a vele szemben álló népek elfogadhattak, s lehetővé tette a kommunizmus térnyerését Nyugaton is. A fasizmus elleni összefogás politikai kifejezője a transznacionálisnak tekinthető népfront – gondolat, amely tetszetősen minden

„haladó” erő összefogását hirdette a fasizmus ellen. Így a mérsékelt polgári oldal megnyerésére is alkalmas volt.

Jugoszláviában érzelmi síkon a jugoszlávizmus volt az a nemzeti ideológia, amellyel a tömegeket harcba lehetett hívni. Tito volt az a karizmatikus vezető, aki erre képes volt. A magát horvát nemzetiségűnek tekintő Tito a Zágráb közeli Kumrovecben született horvát-szlovén szegény-paraszt családban. Az I. világháborúban a szerb-orosz fronton harcolt, majd orosz fogságba esett. A hadifogságból már kommunistaként tért haza 1920-ban, majd bevette magát az illegális pártmunkába. 1928-ban ötévi börtönre ítélték, majd rövid ideig párizsi és moszkvai emigrációban élt. 1937-ben vette át a Jugoszláv Kommunista Párt vezetését, amelynek főtitkára volt (Juhász, 1999). Az életút igazolja Tito személyes elhivatottságát, amellyel a soknemzetiségű Jugoszláviában létre tudta hozni a fasizmussal eredményesen szembeforduló össznépi partizán hadsereget, amely 300 ezer főjével lekötötte a Balkánon harcoló fasiszta erők jelentős részét.

Közép-Kelet-Európában Jugoszlávia története a legtragikusabb. Egy kis népek által alkotott közép állam sorsdrámája játszódik le néhány évtized alatt, ráadásul. Jugoszlávia megszületésének pillanatától felbomlásáig sorsát meghatározó, jelentős demográfiai és szociológiai változásokon esett át. (3. táblázat). Hasonló Csehszlovákia története is, de ott a végkifejlet nem volt tragikus, megrázó.

3. táblázat. Jugoszlávia főbb nemzetiségei, millió fő, ill. (%) -ban, népszámlálási adat

	1921-ben*	1948-ban	1991-ben
össznépeség	11,985	15,772	23,528
„szerbhorvát”	8,912	-	-
szerb	- (41)	6,547 (41,5)	8,527 (36,2)
horvát	- (23)	3,784 (24)	4,637 (19,7)
szlovén	1,020 (8,5)	1,418 (9)	1,760 (7,5)
muzulmán	- (6)	0,809 (5,1)	2,353 (10)
macedón	- (5)	0,810 (5,1)	1,372 (5,8)
Crna-Gora-i	- (2)	0,426 (2,7)	0,539 (2,3)
jugoszláv	-	-	0,710 (3)
magyar	0,468 (3,9)	0,496 (3,2)	0,379 (1,6)
albán	0,440 (3,7)	0,750 (4,8)	2,178 (9,3)
német	0,506 (4,2)	0,055 (0,4)	-

Forrás: Juhász, 1999.

* Az 1921. évi népszámlálás során egy kategóriának tekintették a szerbeket, horvátokat, muzulmánokat, macedo-szlávokat és a Crna Gorai-akat. %-os szétbontásuk megfelel a legelterjedtebb becsléseknek. Az 1921. évi adatsor Jugoszlávia akkori területére vonatkozik, de ha a második Jugoszlávia területét vesszük figyelembe, akkor kissé alacsonyabb arányokat kapunk, mert be kell számítnunk mintegy 250 ezer olaszt is.

Végső konklúzióként a tények alapján azt lehet megállapítani, hogy a fiatal állam felbomlásának belső okai közül két tényezőt kell kiemelni:

- 1./ A kiegyensúlyozatlan nemzetiségi arányok kedvezőtlen változását.
- 2./ A gazdasági fejlettség aránytalanságait, torzulásait és a belőlük származó szociális feszültségeket.

Lengyelország és a transznacionalizmus

Magyarországhoz hasonlóan szorongatták a pánnacionalizmusok Lengyelországot is. A hosszú évszázadok óta nagyhatalmak által fölosztott ország 1918-ban vált függetlenné. Alexander Skrzynski lengyel külügyminiszter és miniszterelnök 1923-ban nyilatkozta: „*Lengyelország határainak alig 5%-a biztos (Románia felé), 20%-a bizonytalan (Csehszlovákia és Litvánia felé), 75%-a állandóan veszélyeztetett (a Szovjetunió és a Német Birodalom irányában).*” (Arany; Németh, 2008)

A forradalmi polgárháborúba süllyedt Szovjet-Oroszország a proletár internacionalizmus, a világforradalom lenini eszméje révén újabb globális fenyegetést jelent a világra. Ebből következik, hogy Szovjet-Oroszország ellen Lengyelország is részt vesz a 14 hatalom háborújában. A harcok lezárásaként Lengyelország keleti határait két nemzetközi szerződés is garantálta, az 1921-es rigai és az 1932-es lengyel-szovjet megnemtámadási egyezmény (Arany; Németh, 2008).

A nyugati határok bizonytalanok maradtak. Ez vezetett a lengyel tragédiához, a II. világháború kitöréséhez. A két nagyhatalom – a szovjet és a német – pánnacionalizmus képviselői megtalálták azokat a közös pontokat, amelyek alapján felosztották a nemzeti függetlenségbe alig belekóstolt Lengyelországot.

Külső hatások a közép-kelet-európai térségben

Fontos tényezőként kell figyelembe venni a külső hatásokat is, a Szovjetunió felbomlását és az azt követő rendszerváltozást a közép-kelet-európai régióban.

A szerb és az albán nacionalizmus szorításában vergődő **Koszovó**, a svájci mintára két kantonra osztott **Bosznia-Hercegovina** a nagyszerb és nagyhorvát nacionalizmus között épp olyan intermediér állapotot jelent, mint az első világháború előtti balkáni helyzet, amelyből kiobbant az első világháború. A nagyhatalmi garanciák ma is törékenynek tűnnek. Ez természetellenes állapot, hiszen a nagyhatalmak számára állandó beavatkozási lehetőséget

kínál a cseppfolyós továbbra is megoldásra váró helyzet. A Balkán kisállamai és a velük szoros kapcsolatot kiépítő szomszédos államok dilemmája így a hatalmi viszonyok függvényeként áll fenn. A legfőbb kérdés az, hogy így mit tudnak az adott országok tenni. A nagyhatalmak szándéka is az, hogy lépésre kényszerítsék a kis országok politikusait. Két lehetőség kínálkozik. Az egymást elfogadni nem tudó országok megpróbálnak csatlakozni az Európai Unióhoz, engedve a tömegvonzás törvényének, vagy megpróbálkoznak a kivárási politikájával. Az Unióba való belépést Szlovénia már megtette, mert az a gazdasági érdek, amely miatt Jugoszláviából kilépett, most az Európai Unióba kényszerítette. Be lehet-e így minden kis népet terelni a nagy európai közösségbe? A válasz magától értetődőnek látszik. A kis népek helyüket keresve a gazdasági törvényszerűségek szorításában megtalálják helyüket az európai népek családjában és idővel begyógyulnak a sok fájdalmat okozó sértett nemzeti önérzet sebei.

Magyarország külpolitikai cselekvési lehetőségei is itt jelentkeznek. **Horvátország** és **Szerbia** véres háborújában hazánk a NATO védernyője alatt a csendestárs szerepét játszotta. Horvátország számára afféle hátországot jelentett Magyarország. Ennek hozadéka a két ország közötti jelenlegi jó viszony. Horvátország rajtunk keresztül kapcsolódhat az EU-hoz. A NATO-ba való felvételénél is mi játszottuk az egyik ajánló szerepét. A jelenlegi globális politikában az EU elsőrendű érdeke, hogy az energia szükséglet fokozódása miatt a jelen pillanatban újra nagyhatalmi politikát folytató Oroszországgal jó kapcsolat alakuljon ki.

Ha messzebbre nézünk a gazdaságpolitikai szálak USA-ba vezetnek. Fejtő Ferenc, közismert magyar történész véleménye szerint az EU globális szempontból az USA előszobájának is tekinthető. Ezért a Horvátországgal kiépített jó viszonyunk, a kis ázsiai országokkal való jó kapcsolat a magyar kormány külpolitikájának az USA által is támogatandó törekvése.

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A REGIONÁLIS SZEMLÉLET

A második világháború után a nyugat-európai országok célul tűzték ki a béke megőrzését és a kommunizmus terjeszkedésének megakadályozását, ezt szolgálta a brüsszeli (1948), majd a párizsi (1951) szerződés is. A Jean Monnet közgazdász által megálmodott 1951-es egyezmény létrehozta az Európai Szén- és Acélközösséget, amely szervezet hat állam nehézipari termelését hangolta össze, így biztosítva felügyeletet az esetleges újabb háborús törekvések felett.

1957. március 25-én írta alá hat európai állam (Benelux államok, NSZK, Franciaország, Olaszország) Rómában az Európai Gazdasági Közösséget (EGK) és az Európai Atomenergia Közösséget (EURATOM) létrehozó egyezményeket, ezeket hívják együtt római szerződéseknek. Mindkét Szerződés 1958. január 1-jén lépett hatályba.

A Montánunió névvel is illetett szervezet feloldotta az NSZK és Franciaország közti ellentétet is, ami főleg Elzász-Lotaringiából és annak ásványkincseiből fakadt. 1957-re a tagok megtapasztalták a társulásból eredő gazdasági előnyöket is, ezek fokozása érdekében akarták szorosabbra fogni kapcsolatukat, ami az 1958. január 1-jétől létező EGK keretei között realizálódott. A Közös Piacnak is nevezett szervezet tagjai eltörölték egymással szemben a vámokat, biztosították nemcsak az áruk, de a tőke és a munkaerő szabad áramlását is, gazdaságpolitikájukat pedig igyekeztek úgy alakítani, hogy minden ágazatban nemzetközi együttműködés alakulhasson ki. Az EGK sikere természetesen más nyugat-európai államokat is belépésre ösztönzött, legfőképp Nagy-Britanniát¹⁹

A közösség tagjai közti szerződéseket összevonva (1965), politikai intézményeit kialakítva az európai integráció legfontosabb szerve lett, 1993-tól Európai Unió néven. A berlini fal leomlása (1989) után az EU már nem nyugat-európai szervezetként, hanem az egységes Európa letéteményeseként célul tűzte ki a volt szocialista blokk integrációját is. Jelenleg 27 tagállama van, Magyarország 2004 óta tagja a közösségnek.

Az Unió egyik alapelve a területét alkotó régiók gazdasági fejlettségének szintre hozása, nivellálása²⁰ Az Unióban természetesen nem beszélhetünk egységes fejlettségű régiókról, sőt még régikon belül sincs homogenitás (Molnár et al. 2001). Az EU 27-eket 271 NUTS II. szintű régió alkotja, melyeknek más és más a természeti földrajza, a történelme, az ott lakók nemzetisége, kultúrája, szokásai, stb. Ez determinálja azt, hogy gazdaságilag egységes régiókról korántsem lehet beszélni. Az Unió jövőjét azonban döntő mértékben meghatározza és szükségszerűvé teszi, hogy a gazdasági fejlettségük tekintetében ne legyenek nagy szakadékok, illetve a különbségek lehetőség szerint tovább már ne nőjenek. Az ismert szlogen szerint az Unió már nem is a nemzetállamok együttese, hanem a régiók Európája. Így az egyes régiókat és a régiók közötti együttműködést kell előnyben részesíteni. Az Unió Regionális Politikája tulajdonképpen erre épül. Ez olyannyira fontos témakör, hogy a 7 éves költségvetési periódusok egyik alappillérét adja és minden valamit magára adó egyetemen

¹⁹ Az angol csatlakozást azonban meglepő módon De Gaulle francia elnök kétszer is (1960, 1967) megvétózta. Így jött létre 1960-ban brit kezdeményezésre a héttagú EFTA (Európai Szabadkereskedelmi Társulás), amelynek rivális szerepe 1973-ban megszűnt, mikor az ír, brit és dán állam is az EGK tagja lehetett.

²⁰ A Római Szerződés egyik legfontosabb alapelve a Közösséget alkotó térségekben a gazdasági kohézió megteremtése.

beépül a tantervekbe is. A régiós pénzeszközök lehívásának egyik feltétele a határon átnyúló kezdeményezések megléte. Hazánk ebből a szempontból jó helyzetben van, hiszen mind a hét NUTS II. szintű régiónk határos a szomszéd országok valamelyikével (Még a megyéket tekintve is csak párat találunk, amelynek határai ne esnének egybe – legalábbis részben – valamelyik országhatárunkkal.) Tehát még ebből a szempontból is nyitottak vagyunk (nem csak a gazdaságunkat tekintve). Hazánkban 7 NUTS II. szintű régió található, amely az 1. számú ábrán látható és alátámasztja az imént leírtakat. A régiók kialakításának főbb szempontjainál az ott élő lakosság számát (NUTS II. szint esetén ez 800 ezer és 3 millió fő közötti), illetve a terület nagyságát (1. ábra) vették figyelembe.

1. ábra. Magyarország NUTS II. szintű régiói

Forrás: <http://hu.wikipedia.org>²¹

A regionális beosztáson belül megtaláljuk a NUTS III., IV. (LAU I) és V. (LAU II) szinteket is. Az Unióhoz való csatlakozás kapcsán csak az úgynevezett tervezési-statisztikai (NUTS II. szintű) régiókat kellett létrehozni²², főleg a támogatások elszámolhatósága miatt. Azonban a NUTS rendszer egy ötfokozatú hierarchikus osztályozási rendszer, így az alsóbb szintjei is kialakításra kerültek. Érdekes, hogy a negyedik szintet képviselő kistérségi rendszer folyamatos mozgásban van. Számuk a kezdeti 138-ról, több lépésben, a jelenlegi 174-re

²¹ Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_r%C3%A9gi%C3%B3i, 2013.

²² Ennek folyamata nem volt teljesen egyértelmű. Több (tájegységi besorolás, stb.) elképzelés is napvilágot látott, míg véglegesedett a jelenlegi régiós rendszer.

változott, döntően a támogatások elérhetősége és a települési önkormányzatok közötti véleménykülönbségek miatt²³.

A Regionális Politikát a régiókra (NUTS II. szint) alapozza az Unió. Ennek alapelve a szolidaritás, a foglalkoztatottság, a képzés, a gazdasági és társadalmi kohézió megerősítése, tehát az eltérő fejlettségű régiók közötti különbségek csökkentése (Bacsi – Kovács 2007). A Regionális Politika persze csak akkor töltheti be funkcióját, ha megfelelő forrásokkal párosul. Ezt a strukturális pénzeszközök biztosítják. Az Unió hét évre szóló költségvetési periódusokkal dolgozik. A 2000-től 2006-ig tartó költségvetési periódusban a tizenötökben 213 milliárd eurót különítettek el strukturális célokra. A bővítést (2004. május 1.) figyelembe véve további 22 milliárd eurót az előcsatlakozási programokra és újabb 22 milliárd eurót az újonnan belépő tagállamokra fordítottak. Ez az összesen mintegy 257 milliárd euró az Európai Unió akkori költségvetésének több mint egyharmadát, egészen pontosan 37%-át tette ki. Ez is jelzi azt, hogy a Regionális Politikának milyen fontos szerep jut az Unióban.

Az előző (1993-1999) költségvetési periódusban 6 célt fogalmaztak meg, a következő 1999-2006-os periódusban már csak hármat (4. táblázat).

4. táblázat. Az 1999-2006 közötti költségvetési periódus strukturális finanszírozásának célkitűzései az Európai Unióban

célkitűzés	célkitűzés tartalma
1.	Elmaradott térségek felzárkóztatása
2.	A gazdasági és szociális konverzió támogatása a strukturális nehézségekkel küzdő ipari, vidéki és halászati területeken.
3.	A képzési rendszer modernizálása és a foglalkoztatottság előmozdítása. (Kivéve az első célterület alá tartozó területeken.)

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

A Regionális Politika fontosságát jelzi, hogy az első célterület alá az Unió népességének, több mint a fele tartozik. Sőt, a fenti három célkitűzés mellé, még úgynevezett Közösségi Kezdeményezések is társultak, tovább bővítve a támogatható területek körét (5. táblázat).

²³ 2013. január 1-jétől ismét megváltozik a helyzet, hiszen a járási rendszer kezd el működni.

5. táblázat. Az 1999-2006 közötti költségvetési periódus Közösségi Kezdeményezései az Európai Unióban

Közösségi kezdeményezés	kezdeményezés tartalma
INTERREG III.	Határon átnyúló régióközi és nemzetek közötti együttműködések fejlesztése.
URBAN II.	Városok és városnegyedek újító stratégiájú támogatására.
LEADER +	Vidékfejlesztési kezdeményezések támogatása.
EQUAL	Munkaerő-piaci diszkrimináció elleni küzdelemre.

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

A Közösségi Kezdeményezések az adott költségvetési periódus több mint 5%-kát tették ki. Mindegyik fontos célterületet ölel fel, csak két fontos momentumot emelünk ki: az Interreg III. azt az elképzelést erősíti, hogy nem a nemzetek, hanem a régiók Európájáról beszélünk. A LEADER + kezdeményezés pedig a vidéki lakosság támogatását tűzte zászlajára, ami nem csak a szorosan vett agrárium szubvencióját jelenti (Szili et al. 2009).

A célokat alapvetően négy pénzügyi alappal (ezeket hívjuk Strukturális Alapoknak) igyekeztek megvalósítani (6. táblázat).

6. táblázat. Az 1999-2006 közötti költségvetési periódus Strukturális alapjai és támogatott területei az Európai Unióban

Strukturális Alap	Támogatott terület
Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)	Infrastruktúra fejlesztése, munkahelyteremtés, kisvállalkozások támogatása
Európai Szociális Alap (ESZA)	A munkanélküliek és a hátrányos helyzetű csoportok foglalkoztatása
Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz (HOPE)	A halászat modernizálása
Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA)	A vidékfejlesztési intézkedések, gazdálkodók segítése

Forrás: A szerzők saját szerkesztése

Az újabb, 2007 és 2013 közötti periódusban a támogatási prioritások ismét változáson estek át. A periódus elején ismét bővült az Unió²⁴, így új kihívásokkal kellett megküzdeni és ez újabb célok kitűzését is jelentette. Előtérbe került a konvergencia, a versenyképesség (Barna, 2007) és az együttműködés (7. táblázat) elve.

²⁴ 2007. január 1.-től Románia és Bulgária is az Európai Unió tagjai sorába került, így a kezdeti 6 tagállamból a 27-ek Európája lett.

7. táblázat. Az Európai Unió prioritásai a 2007-2013 közötti időszakban

célkitűzések	célkitűzéshez rendelt strukturális pénzügyi eszköz(ök)
Konvergencia és versenyképesség	ERFA, ESZA
Regionális versenyképesség és foglalkoztatás	ERFA, ESZA
Európai területi együttműködés	ERFA

Forrás: Európai Bizottság, 2004. alapján a szerzők saját szerkesztése

Az Unió folyamatos bővülése történelmi szükségszerűség. A nagyobb piac nagyobb erőt jelent a világ nagy gazdasági pólusainak versenyében. A bővítés tudatos, amit az is mutat, hogy a csatlakozni kívánó országok egy felkészítő fázison esnek át. Ennek pénzügyi kereteit az előcsatlakozási források adják. A jelenlegi költségvetési periódusban a fenti 3 célkitűzéshez összesen 308 milliárd euró forrást rendeltek. Ennek zömét az 1. számú célkitűzés kapja az összes forrás 81,5%-át (251,2 milliárd euró). A második célkitűzés 49,1 milliárd euróval (15,9%) részesedik, míg a 3. célkitűzésre 7,75 milliárd euró (az összes forrás 2,51%-a) jut. Mint látható a strukturális és kohéziós politika önálló célkitűzése lett a Európai Területi Együttműködés, ami így sokkal hangsúlyosabb lett, mint a korábbi INTERREG.

A célterület három alfejezetre oszlik, ezek:

1. Határokon átnyúló együttműködések:

- Belső határ menti programok: Célja a határok elválasztó jellegének csökkentése, határon átnyúló együttműködések kezdeményezése. Támogatásra a határ menti NUTS III. szintű térségek jogosultak támogatásra, szereplői a határtérségek helyi és regionális szervezetei. Hazánk partnerei: Ausztria, Románia, Szlovákia, Szlovénia).
- A második alcsoportba az EU külső határai mentén található országok közül azok tartoznak, amelyek csatlakozási tárgyalásokat folytatnak az Unióval (Macedónia, Horvátország, Törökország), illetve amelyek taggá válásával középtávon számolni lehet (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Szerbia). Ezen kapcsolatokat az Előcsatlakozási Segítségnyújtási Eszközből (Instrument for Pre-Accession Assistance, röviden IPA) támogatja Brüsszel (Sarudi 2010.). Az IPA 2007. január 1-jétől működik²⁵.
- A határ menti együttműködések harmadik csoportjába a várhatóan az Unión kívül maradó országokat érintik (pl.: Algéria, Örményország, Egyiptom, Ukrajna, stb.). Célja annak elkerülése, hogy külső határok mentén mély politikai és gazdasági szakadék keletkezzen.

²⁵ Az IPA létrehozásával egy alapba vonták össze a korábban hasonló céllal létrehozott PHARE-t, ISPA-t; SAPARD-ot és a CARDS-t.

2. Transznacionális együttműködések: Valamely szempontból egy egységnek tekinthető, de több ország területét érintő problémák közös megoldása (pl.: kelet-közép-európai együttműködési programok).
3. Interregionális együttműködési programok: Az EU valamennyi országa részt vehet benne. Regionális és helyi intézmények közötti tapasztalatcserére, tudományos és módszertani támogatásra nyújtanak segítséget.

A MEDITERRÁN UNIÓ

Új és meglepő politikai perspektívaként merült fel a Mediterrán Unió gondolata. Az egykori francia elnök – Sárközi – ötlete az EU egyik legfontosabb államának sajátos politikai, hatalmi törekvéseit jelzte. Franciaország ezek szerint újra nagyhatalmi politikára törekszik, fellazítva az EU kereteit? A kérdés elgondolkodtató. Ha a globális politika síkján állunk, akkor ezt a perspektívát elvethetjük. Franciaország számára a piacbővítés épp olyan érdek, mint az EU egésze számára. A Mediterrán Unió feltételezett afrikai, kis-ázsiai országai egymásra utaltak.

Franciaországnak az arab országokkal hagyományosan jó a kapcsolata. Ez vezethet a Közel- Kelettel való újszerű transznacionális kapcsolatokhoz, amely ellensúlyozhatja az orosz nagyhatalmi törekvéseket. Ennek a viszonyrendszernek fontos összetevője az EU és Izrael viszonya is. Sárközi az EU soros elnökeként elsőként Izraelbe utazott. Szándékai így EU érdeket szolgáltak.

Ha visszakapcsolunk a magyar külpolitika mediterrán törekvéseihez, Horvátország hosszú adriai tengerpartjával is benne szerepel. A kis nemzeti politika, a transznacionális és a globális így rendeződik kemény logikai rendszerbe.

KÖVETKEZTETÉSEK

A számadatokat, támogatási összegeket tovább nem részletezve, (de elismerve, azok fontosságát) visszakanyarodva a tanulmány első felében leírtakra elmondhatjuk, hogy a Regionális Politika, illetve maga a regionális szemlélet döntő fontosságú az Európai Unió, de egész Európa számára is. Legyen ez olyan ország, amely már uniós tag, legyen Unióba igyekvő, vagy Unión kívüli. A Jean Monet által képviselt eszmeiség és a maastrichti alapgondolat is az egységesülés, végső soron pedig a béke fenntartása. Ez meghatározza Európa, de a világ népességének jövőjét is. Ebből a szempontból a Kelet- Közép európai térség érdekes helyzetben van. A trianoni békeszerződés következményei jól ismertek

mindenki előtt. Ez a közel száz esztendő sok keserűséggel, reváns vággyal és nemzeti villongásával volt és van tele.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arany É., Németh, I. (2008). Kelet golgotája-Katyn. In *Rubicon* (2008)/6. pp. 48-80.
- Bacsi Z., Kovács, E. (2007). *Határrégiók fejlődésének sajátosságai*. SLO/CRO-4012-106/2004/01/HU-74. sz. INTERREG projekt. Keszthely, 2007. ISBN-978-963-9639-17-1.
- Barna, K. (2007). Measuring Regional Competitiveness In: *Journal of Central European Agriculture* (JCEA) (Volume 8, 2007) Number 3 p. 343-356.
- Európai Bizottság (2004). Új partnerség a kohézió érdekében. Konvergencia versenyképesség és együttműködés. *Harmadik jelentés a gazdasági és társadalmi kohézióról*. Luxemburg: Az Európai Községek Hivatalos Kiadványainak Hivatala.
- Fejtő, F. (2002). *A Monarchiától a globalizációig (Pécsi és szekszárdi előadások)*. Budapest: Alexandra Könyvkiadó, 158 p. ISBN 963-367-117-5
- Juhász J. (1999). *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. Budapest: Aula Könyvkiadó. 376 p. ISBN 963-9215-51-1
- Kövér, G., Buza, J. (2003). *Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*. Budapest: Aula Kiadó, 682 p. ISBN 963-947-851-0
- Magyar történelmi kronológia az őstörténettől 1920-ig. (1981). Tankönyvkiadó, Budapest
- Molnár, T., Jelenka, G., Póla, P. (2001). Fejlettségbeli differenciák elemzése egy régió belül. XLIII. Georgikon napok Keszthely 2001. szeptember
- Romsics, I. (2001). *A trianoni békeszerződés*. Budapest: Osiris Kiadó
- Sarudi, C. (2010). Regionális Politika és Területfejlesztés. Területfejlesztési Politika az Európai
- Szili-Fodor, D., Péter, E., Tóth, N., Kocsondi, J. (2009). A Leader + program eredményei a Göcsej térségben, Erdei Ferenc Tudományos Konferencia, Kecskemét, 2009. szeptember 3-4. Unióban és Magyarországon.
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_r%C3%A9gi%C3%B3i